

Η φτώχεια γένους θυληκού

Δρ Λ. Αλιπράντη-Μαράτου

Διευθύντρια Ερευνών στο

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, ΕΚΚΕ

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, η πολυπλοκότητα των μετασχηματισμών που παρατηρούνται έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία σύνθετων καταστάσεων αποστέρησης και την εμφάνιση νέων μορφών φτώχειας. Πράγματι, οι οικονομικές, τεχνολογικές και κοινωνικές μεταβολές οδήγησαν διάφορες ομάδες πληθυσμού στην φτώχεια και την περιθωριοποίηση και στον «κοινωνικό αποκλεισμό»¹.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός - ο σύγχρονος όρος της φτώχειας -είναι η έννοια μέσω της οποίας περιγράφονται, ορίζονται και ερμηνεύονται σήμερα τα κοινωνικά προβλήματα που γεννούν «νέους αποκλεισμούς» και σημαίνει περιορισμό στην πρόσβαση. Βλέπουμε, λοιπόν ότι η διαδικασία οικονομικής και κυρίως βιομηχανικής αναδιάρθρωσης αν και δίνει μεγάλες ευκαιρίες σε ορισμένους, έχει αυξήσει την ανασφάλεια και έχει συμβάλει στην ανάπτυξη νέων μορφών φτώχειας.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται με τις εξελίξεις του τέλους της δεκαετίας του 70' και έχει σχέση με τις νέες πολυδιάστατες μορφές αποστέρησης που υπονομεύουν την ικανότητα των ατόμων που πλήττονται να συμμετέχουν παραγωγικά στην κοινωνία που ζουν ενώ έχει ως συνέπεια να στερούνται βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων.²

Κάθε αποκλεισμός είναι λοιπόν, το αποτέλεσμα ενός πολύπλοκου συνόλου πολλών και διαφορετικών παραγόντων, και όχι αποκλειστικά μόνο οικονομικής φύσης. Αφορούν παράγοντες σε μακρο-επίπεδο (κοινωνικές δομές της χώρας,

¹ Βλ. Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Φρονίμου, Ε.. (επιμ.) 2000. *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ (Α' και Β' Τόμοι).

² Βλ. Καβουνίδη, Τζ.1999. «Κοινωνικός αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής» Στο Καραντινός Δ., Μαράτου-Αλιπράντη Λ. κ.ά. (επιμ.) 2000. *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 47-82.

εργασία, κατοικία, ο ρόλος της οικογένειας) και σε μικρο-επίπεδο (ατομικά-βιογραφικά δεδομένα, κοινωνικά χαρακτηριστικά).³

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, αφορά το σύγχρονο όρο της φτώχειας- αποτελεί ένα πολύ-επίπεδο όρο που διακρίνεται από τον όρο φτώχεια σε δυο σημεία: πρώτον δεν παραπέμπει αποκλειστικά σε οικονομικά φαινόμενα, αλλά σε διαφορετικής φύσης φαινόμενα που δεν συνδέονται οπωσδήποτε με οικονομικές συνθήκες και δεύτερον, χαρακτηρίζει μια ή περισσότερες διαδικασίες και όχι μόνον μια κατάσταση, ακόμη και εάν οδηγεί σε μια προσδιορισμένη, μετρήσιμη κατάσταση γιατί αποτελεί διαδικασία συσσώρευσης πολλών κοινωνικών μειονεκτημάτων⁴.

Όπως αναφέρεται στην Έκθεση για την Κοινωνική Κατάσταση στην Ε.Ε. (2003), οι κυριότεροι παράγοντες που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό είναι η ανεργία, η αδυναμία πρόσβασης στην απασχόληση, η διάλυση της οικογένειας και η περιορισμένη δυνατότητα της κοινωνικής προστασίας⁵.

1. Οικογένεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Όπως έχει υποστηριχτεί, οι διαφορετικές μορφές του αποκλεισμού απειλούν κατά πρώτο λόγο τον κοινωνικό δεσμό, την κοινωνική συνοχή, και διασπούν τον κοινωνικό ιστό. Ταυτοχρόνως, πολλές μορφές αποκλεισμού προκαλούνται από αυτή την ίδια τη διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού⁶.

Σχετικά με την σύγχρονη οικογένεια, η ανάδυση νέων κοινωνικών καταστάσεων σε συνδυασμό με τις αλλαγές στις συμπεριφορές και στις αντιλήψεις των ατόμων για τη συμβίωση και τη συντροφικότητα διαφοροποιούν, όπως είναι γνωστό, τόσο τις μορφές της οικογένειας όσο και τον ιδιωτικό βίο και συντελούν στην επικράτηση και στη διαρκή αύξηση της παρουσίας νέων σχημάτων οικογενειακής ζωής (όπως συμβίωση χωρίς γάμο, μονογονεϊκές οικογένειες, μοναχικά άτομα κλπ). Οι μεταβολές αυτές διαμορφώνουν τη νέα κοινωνική

³ Βλ. *Families and Social exclusion in European Union*. 2001. Wien-Report.

⁴ Βλ. Παπαδοπούλου Δ. (2004). «Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα». Στο Πετμεζίδου Μ. και Παπαθεωδώρου Χρ. *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας, σελ. 367-398.

⁵ Βλ. Κογκίδου Δ. 2004. «Μεταβολές της οικογενειακής οργάνωσης –Μονογονεϊκές οικογένειες: μια πρόκληση για την κοινωνική Πολιτική». Στο Μουσουρού Α. και Στρατηγάκη Μ. *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 123-155.

⁶ Παπαδοπούλου Δ. (2004). «Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα», όπ. π. σελ. 374-382.

δυναμική και αντανακλούν τη διαφοροποιημένη αντιμετώπιση της συμβίωσης (με ή χωρίς γάμο) και της συντροφικότητας⁷.

Οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν εξάλλου ομάδα υψηλού κινδύνου για φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ οι ανύπανδρες μητέρες αποτελούν τη λιγότερο ευνοημένη ομάδα. Η έλλειψη οικονομικής στήριξης από τον πρώην σύντροφο, οι δυσκολίες εξεύρεσης ικανοποιητικής εργασίας λόγω της αποκλειστικής ευθύνης για τη φροντίδα του-ων παιδιών δυσχεραίνουν την κατάσταση των γυναικών μόνων μητέρων. Πάντως στην Ελλάδα και γενικότερα στην Νότια Ευρώπη η στήριξη σε ζητήματα της καθημερινής ζωής προέρχεται κυρίως από το άμεσο οικογενειακό δίκτυο και λιγότερο από φορείς και υπηρεσίες λόγω της ελλιπούς ανάπτυξης σε αυτές τις χώρες του κράτους πρόνοιας.⁸

2. Εργασία-ανεργία, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός

Η ανεργία που έχει ως άμεση συνέπεια την έλλειψη ή την απώλεια εισοδήματος έχει ιδιαίτερα σημαντικές επιπτώσεις. Όπως έχει διαφανεί από σχετικές έρευνες, όταν αυξάνεται η ανεργία, οξύνονται οι κοινωνικές εντάσεις όλων των ειδών, εξαιτίας των ψυχολογικών επιπτώσεών της στους ανέργους και τις οικογένειές τους, με αποτέλεσμα να οξύνονται οι εντάσεις στο πλαίσιο της οικογενειακής ζωής (στο ζευγάρι και μεταξύ γονέων και παιδιών). Ωστόσο η σχέση της με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό δεν είναι ευθεία, επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως η διάρκεια και η συχνότητα της εμφάνισης της ανεργίας στη ζωή των ατόμων, τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού στο οποίο ζει ο/η άνεργος και η θέση του σε αυτό, το σύστημα της κοινωνικής προστασίας, οι μορφές οικογενειακής και κοινοτικής αλληλεγγύης, οι κοινωνικές στάσεις απέναντι στους ανέργους, η οργάνωση και η συμμετοχή των τελευταίων στην υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

Οι γυναίκες εμφανίζουν μεγαλύτερους κινδύνους φτώχειας σε σύγκριση με τους άνδρες εξαιτίας της έμφυλης λειτουργίας της αγοράς εργασίας (μικρότερες αμοιβές,

⁷ Βλέπε Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, 1998. «Οικογενειακή ρήξη, Μονογονεϊκότητα και κοινωνικός αποκλεισμός: Οι υποχρεώσεις της οικογένειας». Στο *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σελ. 547-562. Παπαδοπούλου Δ. (2004). «Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα», ό.π..

⁸ Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (επιμ.) 2002. *Οικογένειες και το Κράτος Πρόνοιας στην Ευρώπη. Τάσεις και προκλήσεις στον εικοστό πρώτο αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-Gutenberg. Naldini, M. 2003. *The family in the Mediterranean Welfare states*. London, Frank Cass. Βενιέρης, Δ. και Παπαθεοδώρου, Χρ. 2003. *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

δυσκολίες στην ανέλιξη, έλλειψη κοινωνικών δομών, διατήρηση των παραδοσιακών προτύπων ως υπεύθυνης για τη φροντίδα των παιδιών κλπ).

3. Η φτώχεια είναι γένους θηλυκού;

Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν διεθνώς μεγαλύτερους κινδύνους φτώχειας σε σύγκριση με τους άνδρες. Οι διάφορες μελέτες σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποκαλύπτουν τις διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα ατομικά χαρακτηριστικά των ατόμων που αφορούν κυρίως τα κοινωνικο-οικονομικά τους χαρακτηριστικά και τις μορφές οικογένειας στις ηλικιωμένες γυναίκες, στις άνεργες, στις μόνες μητέρες κλπ.⁹

Ας δούμε τώρα πιο συγκεκριμένα ποιες γυναίκες είναι αυτές που πλήττονται περισσότερο από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι περισσότερες μελέτες που διεξήχθησαν σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αναφέρουν:

- οι **ηλικιωμένες γυναίκες**, και ιδιαίτερα **οι μόνες και οι χήρες**.
- οι γυναίκες που **αντιμετωπίζουν προβλήματα ανεργίας**, και γενικότερα με εργασιακά προβλήματα .
- οι **γυναίκες με παιδιά άρρωστα**, με **ανάπηρα παιδιά** αποτελούν επίσης σημαντική ομάδα.
- **οι γυναίκες αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών**.
- **οι μόνες μητέρες με ανήλικα παιδιά** που αποτελούν την πιο κατηγορία στη διεθνή βιβλιογραφία σε σχέση με την οικογένεια.
- **οι γυναίκες μετανάστριες** αποτελούν ομάδα υψηλού κινδύνου. Οι γυναίκες αυτές εκτός από εργασιακά προβλήματα αντιμετωπίζουν και μια σειρά από προβλήματα: όπως διακρίσεις στην εργασία, έλλειψη πολιτικών-κοινωνικών δικαιωμάτων, ενώ τα παιδιά τους υφίστανται διακρίσεις στα σχολεία κλπ.

⁹ . European Commission 2008. *Report on Equality between men and Women in 2008*, DG Employment, Social affairs and Equal Opportunities. European Commission . 2006. *Older Women Poverty and Pensions*. Newsletter 3,2006. Στρατηγάκη Μ. 2006. *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

4. Παρουσίαση στατιστικών δεδομένων σχετικά με τη γυναικεία φτώχεια

Η φτώχεια προσεγγίζεται εννοιολογικά «ως απόκλιση από ένα κοινωνικά αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης και περιορίζεται στην ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος». ¹⁰

Για το σκοπό αυτό χαράσσεται ένα όριο φτώχειας που από την Eurostat τίθεται στο 60% του εθνικού (συνολικού) ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

Συνεπώς η φτώχεια εκφράζεται με σχετικούς όρους και σε σχέση με το διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού. Η διερεύνηση ωστόσο της υποκειμενικής φτώχειας είναι δύσκολα προσεγγίσιμη και απαιτεί ποιοτικές μεθόδους διερεύνησης και ανάλυσης. ¹¹

Παρά τους περιορισμούς όσον αφορά τα δεδομένα και τις διαφορετικές μεθόδους μέτρησης, τις ελλείψεις σε συγκριτικά δεδομένα η διερεύνηση της φτώχειας με τη μέθοδο αυτή επιτρέπει να δούμε τις τάσεις και τις ανισότητες που εμφανίζονται. Στη βάση αυτή θα αναφερθούμε σε κάποια δεδομένα που αναδεικνύουν τη γυναικεία διάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα και στις χώρες της ΕΕ.

4.1 Φτώχεια και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά

Εξετάζοντας τα συγκριτικά δεδομένα διαπιστώνουμε, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 που αναφέρεται στα συγκριτικά δεδομένα για τις 27 χώρες της ΕΕ, ότι οι δείκτες κοινωνικής επισφάλειας είναι αρκετά υψηλοί για τα άτομα 65+, ενώ οι γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερους γενικά δείκτες σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Στη χώρα μας οι αντίστοιχοι δείκτες είναι από τους πλέον υψηλούς στην ΕΕ τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες (25% και 30% αντίστοιχα).

Παρόμοιες τάσεις παρατηρούνται εξετάζοντας τα δεδομένα για την Ελλάδα, όπως αυτά προέκυψαν από την «Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών» της ΕΣΥΕ το 2005. Συσχετίζοντας το δείκτη οικονομικής επισφάλειας με την ηλικία των ανδρών και των γυναικών, και πάλι οι γυναίκες στο σύνολο εμφανίζουν υψηλότερο δείκτη συγκριτικά με τον ανδρικό πληθυσμό (20,9% έναντι 18,3%), ενώ τα ηλικιωμένα άτομα πάνω των 65+ χρόνων εμφανίζουν πιο

¹⁰ Βλ. ΕΚΚΕ, (2005) *Φτώχεια και κοινωνικός Αποκλεισμός, Πρακτικά εισηγήσεων*, Αθήνα: ΕΚΚΕ.

¹¹ Το ίδιο.

υψηλούς δείκτες οικονομικής επισφάλειας: 30,0% οι γυναίκες και 25,2% οι άνδρες) (Πίνακας 2).

Η **οικογενειακή κατάσταση** των γυναικών διαφοροποιεί σημαντικά το δείκτη φτώχειας με βάση την έρευνα εισοδήματος ΕΣΥΕ/ΕΚΚΕ SILC του 2004 στην Ελλάδα. Πράγματι, οι γυναίκες σε διάσταση και οι διαζευγμένες εμφανίζουν σημαντικά υψηλότερους δείκτες οικονομικής επισφάλειας απ'ότι οι άνδρες στις ίδιες κατηγορίες¹². Συγκεκριμένα, ο δείκτης ανάμεσα στις γυναίκες σε διάσταση είναι 34,4% έναντι 14,7% των ανδρών και ανάμεσα στις διαζευγμένες γυναίκες 26,1% έναντι μόνο 12% των ανδρών γεγονός που αποτελεί ένδειξη για τον αυξημένο κίνδυνο που έχουν οι γυναίκες να περιπέσουν σε κατάσταση φτώχειας σε περίπτωση διαζυγίου-χωρισμού (Πίνακας 3).

Εξετάζοντας στη συνέχεια τα θέματα της απασχόλησης διαπιστώνεται ότι οι συνθήκες απασχόλησης και η ανεργία συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την απώλεια εισοδήματος και την φτώχεια.¹³ Ωστόσο, οι βασικοί παράγοντες που οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο συνδέονται διεθνώς με τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις και ανακατατάξεις και είναι οι εξής:

1. Οι γυναίκες απασχολούνται συχνά σε άτυπες μορφές απασχόλησης, ή εργάζονται σε θέσεις εργασίας μερικής ή προσωρινής απασχόλησης, ενώ λαμβάνουν συχνά μικρότερους μισθούς για παροχή εργασίας όμοιας με άνδρες συναδέλφους τους και τέλος είναι αρκετά συχνά άνεργες. Όπως φαίνεται στον Πίνακα περίπου το ένα τρίτο των γυναικών στην Ευρώπη - ΕΕ 27- εργάζεται σε θέσεις μερικής απασχόλησης (31,4%), σε προσωρινές θέσεις (15%) και είναι αρκετά πιο συχνά άνεργες από τους άνδρες (8,5% έναντι 6,7%) (Πίνακας 4).
2. Ακόμη, οι **γυναίκες που είναι μέλη εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων** υφίστανται λόγω φύλου, αλλά και καταγωγής ή θρησκεύματος μία **διπλή διακριτική μεταχείριση** που τις εμποδίζει πολλές φορές να βρουν θέση εργασίας. Λόγω της κατάστασης αυτής πολλές, όπως και η πρόσφατη μελέτη του ΚΕΘΙ έδειξε και για τη χώρα μας, ότι οι αλλοδαπές μετανάστριες

¹². Βλ. Μουρίκη Α. 2005. «Έμφυλες διαστάσεις της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού». Στο *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Πρακτικά εισηγήσεων*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 235-241.

¹³. Καραμεσίνη, Μ. 2004. Όπ.π.

αναγκάζονται να δουλέψουν παράνομα χωρίς κοινωνική ασφάλιση και κάτω από άθλιες συνθήκες εργασίας.¹⁴

Στη χώρα μας παρατηρούνται εξάλλου παρόμοιες τάσεις και οι άνεργες γυναίκες εμφανίζουν σύμφωνα με τα δεδομένα του Πίνακα 5, υψηλότερο δείκτη κοινωνικής επισφάλειας συγκριτικά με τις απασχολούμενες γυναίκες (28,6% έναντι 11,6% οι εργαζόμενες). Ωστόσο, οι άνεργοι άνδρες που είναι- ως επί το πλείστον αρχηγοί νοικοκυριού έχουν υψηλότερο δείκτη κοινωνικής επισφάλειας (38,6% έναντι 13,7% των εργαζόμενων ανδρών).

4.2 Μορφές οικογένειας και φτώχεια

Οι μονογονεϊκές οικογένειες που στην πλειοψηφία τους (90%) έχουν ως αρχηγό γυναίκα αποτελούν μια κατ'έξοχή «μη ευνοημένη» ομάδα. Ο κίνδυνος διολίσθησης στη φτώχεια, με περιορισμένες δυνατότητες εξόδου, είναι αρκετά μεγάλος εξαιτίας των δυσκολιών στη ένταξή τους στην αγορά εργασίας και στην ανεπάρκεια άλλων πηγών εισοδήματος.¹⁵

Έτσι, τα δεδομένα του Πίνακα 6, που αναφέρονται στον δείκτη φτώχειας σε σχέση με τις μορφές οικογένειας, δείχνουν ότι στη χώρα μας τα νοικοκυριά με ένα γονέα και εξαρτώμενο-α παιδί-ά παρουσιάζουν τον υψηλότερο δείκτη κοινωνικής επισφάλειας (40%). Αντίθετα, οι αντίστοιχοι δείκτες μειώνονται σημαντικά στα νοικοκυριά με παρουσία 2 ενηλίκων και 2 εξαρτώμενα παιδιών (18,2%) καθώς και στα νοικοκυριά χωρίς παρουσία παιδιών (18,9%).

Παράλληλα όμως, ο κίνδυνος φτώχειας αυξάνεται δραματικά στα πολυμελή-πολυτεχνικά νοικοκυριά με παρουσία 2 γονέων, όπου το ποσοστό φτώχειας ανερχόταν στο 35% στις οικογένειες με 4 παιδιά και στο 67% στις οικογένειες με 5+ παιδιά¹⁶.

Γίνεται φανερό ότι η «γυναικεία» φτώχεια και η οικονομική ανέχεια των μόνων γονέων καθώς και των πολυμελών νοικοκυριών αποτελούν σημαντικά προβλήματα, τα οποία θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την πολιτεία.

¹⁴ . Βλ. Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., 2007 *Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα*. Τα ευρήματα της Πανελλήνιας Έρευνας του ΚΕΘΙ, Αθήνα: ΚΕΘΙ.

¹⁵ . Βλ. Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. 2005. «Μορφές οικογένειας και οικονομική ανέχεια: μια πρώτη προσέγγιση». Στο *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Πρακτικά εισηγήσεων*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ. 243-249. Κικίλιας Η. κ.ά. 2008. *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ (Σειρά Μελέτες-Έρευνες Νο 5).

¹⁶ . Βλ. Μουρίκη Α., 2005, όπ.π. σελ. 237.

5. Αντί επιλόγου

Όπως επισημάνθηκε, η υλική αποστέρηση και η φτώχεια δημιουργεί πολλά προβλήματα στα άτομα που ζουν σε οικονομικά αναπτυγμένες κοινωνίες και ιδιαίτερα στις γυναίκες, ενώ οι συνέπειες είναι πάρα πολύ σοβαρές και θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την πολιτεία.¹⁷

Με τις αλλαγές που έχουν ωστόσο συντελεστεί και τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας σήμερα στην Ευρώπη, οι κοινωνίες βρίσκονται αντιμέτωπες με νέες πιο δυσοίωνες προοπτικές. Η χώρα μας εξάλλου υστερεί σημαντικά στην υιοθέτηση ενός αποτελεσματικού πλαισίου στήριξης της, ώστε να αποφευχθεί η παγίδα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι δράσεις κατά της φτώχειας δεν θα πρέπει όμως να στοχεύουν μόνο στην ενίσχυση των ατόμων που ήδη ζουν σε συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης, αλλά και στην πρόληψη και έγκαιρη αντιμετώπιση των φαινομένων που οδηγούν στην οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση τους πολίτες.

Ο εκσυγχρονισμός της κοινωνικής προστασίας απαιτεί αλλαγές κυρίως σε σχέση με τρία κοινωνικά φαινόμενα¹⁸:

- την εργασία (αλλαγές ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες εξεύρεσης εργασίας).
- τη δημογραφική γήρανση (την αντιμετώπιση της πολλαπλής εξάρτησης των ηλικιωμένων).
- την υιοθέτηση πιο ισότιμου μοντέλου στην κοινωνική-ιδιωτική ζωή.

Σε σχέση με τις πολιτικές που θα πρέπει να υιοθετηθούν σε ότι αφορά τις ηλικιωμένες αλλά και τις νεότερες γυναίκες, το «ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα» αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την καταπολέμηση της φτώχειας στο πλαίσιο πάντα μίας συνολικής πολιτικής για την οικονομική και κοινωνική επανένταξη όσων λαμβάνουν αυτή την παροχή.

Ακόμη, για τις γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών η θέσπιση μέτρων στήριξης ειδικά για τις εργαζόμενες μητέρες είτε μέσω της ανεύρεσης

¹⁷. Βλέπε *Families and Social Exclusion in the European Union*, 2001, Report, Wien: Austrian Institute for Family Studies. Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. (επιμ.) 2002. *Οικογένειες και το Κράτος Πρόνοιας στην Ευρώπη. Τάσεις και προκλήσεις στον εικοστό πρώτο αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ-Gutenberg.

¹⁸ Βλ Μουσούρου Λ.. 1998. «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία». Στο Κασιμάτη Κ. (επιμ.). *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*, Αθήνα: Gutenberg σελ. 83-84.

μορφών εργασίας με ωράριο ελαστικό ώστε να ανταποκρίνονται στις αυξημένες οικογενειακές τους υποχρεώσεις είτε μέσω της παροχής κατάλληλων υποδομών για την φροντίδα των παιδιών τους αποτελούν σημαντικά μέτρα για την καταπολέμηση της γυναικείας φτώχειας και τη στήριξη των μόνων μητέρων.¹⁹

Όπως διαπιστώνεται, η στρατηγική αντιμετώπισης των καταστάσεων φτώχειας οφείλει να λάβει υπόψη τις νέες ανάγκες της οικογένειας, να ξεφύγει από τις παρωχημένες αντιλήψεις και να διαμορφώσει πολιτικές που να ανταποκρίνονται στη νέα πολυσύνθετη κοινωνική πραγματικότητα και στις πολυδιάστατες ανάγκες.

Παράρτημα 1 - Πίνακες

Πίνακας 1. Δείκτης κοινωνικής επισφάλειας (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) ανάμεσα στα ηλικιωμένα άτομα (**Γυναίκες και Άνδρες άνω των 65 ετών**) των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης - 2004 .

	Γυναίκες	Άνδρες
Eu -27	21	16
Βέλγιο	22	20
Βουλγαρία	23	5
Τσεχία	7	2
Δανία	18	17
Γερμανία	18	12
Εσθονία	26	10
Ιρλανδία	36	30
Ελλάδα	30	25
Ισπανία	32	26
Γαλλία	18	15
Ιταλία	25	19
Κύπρος	53	47
Λετονία	26	12
Λιθουανία	22	6
Λουξεμβούργο	5	9
Ουγγαρία	8	4
Μάλτα	17	16
Ολλανδία	6	5
Αυστρία	17	10
Πολωνία	9	5
Πορτογαλία	28	28
Ρουμανία	21	12
Σλοβενία	26	11
Σλοβακία	10	3
Φιλανδία	23	11
Σουηδία	14	6

¹⁹ . ΕΕ, Home Start International 2002. *Η Αντιμετώπιση του Κοινωνικού αποκλεισμού σε οικογένειες με μικρά παιδιά*. Τελική Έκθεση. Κογκίδου Δ. 2004. «Μεταβολές της οικογενειακής οργάνωσης – Μονογονεϊκές οικογένειες: μια πρόκληση για την κοινωνική Πολιτική». Στο Μουσουρού Λ. και Στρατηγάκη Μ. *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 123-155.

Ηνωμένο Βασίλειο	29	24
------------------	----	----

Source : Eurostat- SILC και εθνικές πηγές

Πίνακας 2. Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανάλογα με την ηλικία και το φύλο (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) 2005.

Ηλικία	Σύνολο	Θήλεις	Άρρενες
Σύνολο	19.6	20.9	18.3
0-15	19.4	19.5	19.3
0-64	17.8	18.6	16.9
16+	19.7	21.1	18.1
16-64	17.4	18.4	16.4
16-24	22.7	24.8	20.5
25-49	15.5	16.6	14.4
50-64	18.3	18.5	18.0
65+	27.9	30.0	25.2

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης, 2005

Πίνακας 3. Οικογενειακή κατάσταση και ο κίνδυνος φτώχειας (%), έρευνα SILC, 2004

Οικ. κατάσταση	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Άγαμος-η	18,7	20,2	19,3
Έγγαμος-η	19,9	19,9	19,9
Σε διάσταση	14,7	34,4	26,6
Χήρος-α	28,2	26,3	26,6
Διαζευγμένος-η	12,0	26,1	20,7

Πηγή: Έρευνα ΕΣΥΕ-SILC, 2004

Πίνακας 4. Δείκτες ανεργίας, μερικής απασχόλησης και προσωρινών εργαζόμενων στην ΕΕ 27, 2007.

	Δείκτες ανεργίας		% Μερικής Απασχόλησης		Εργαζόμενοι σε προσωρινές εργασίες (%)	
	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες
Eu -27	8.5	6.7	31.4	7.7	14.9	13.8
Βέλγιο	8.6	7.0	42.6	7.9	10.8	7.3
Βουλγαρία	8.8	8.2	2.7	1.6	6.1	6.7
Τσεχία	8.6	5.1	8.7	2.3	10.4	7.6
Δανία	3.8	2.7	35.9	12.8	11.2	8.1
Γερμανία	8.5	7.0	45.8	9.3	14.0	14.3
Εσθονία	4.6	3.9	11.6	4.6	2.2	4.2
Ιρλανδία	4.0	4.6	:	:	4.9	3.5
Ελλάδα	13.3	5.4	10.4	3.0	13.3	9.1
Ισπανία	11.9	6.2	23.5	4.5	37.3	32.2
Γαλλία	9.4	7.6	30.7	5.8	14.4	13.0
Ιταλία	8.7	5.3	26.7	4.7	15.3	11.3

Κύπρος	5.4	4.1	12.0	4.6	19.9	8.5
Λετονία	5.3	6.8	8.7	4.6	4.9	9.6
Λιθουανία	5.8	6.8	11.8	6.5	2.8	6.7
Λουξεμβούργο	6.9	3.6	38.2	2.5	5.8	4.9
Ουγγαρία	8.5	7.5	5.7	2.8	6.0	7.5
Μάλτα	8.4	6.0	22.1	4.5	6.9	2.5
Ολλανδία	4.3	3.0	74.7	23.2	17.6	15.0
Αυστρία	5.1	4.1	40.7	6.5	8.7	8.6
Μάλτα	8.4	6.0	22.1	4.5	6.9	2.5
Ολλανδία	4.3	3.0	74.7	23.2	17.6	15.0
Αυστρία	5.1	4.1	40.7	6.5	8.7	8.6
Πολωνία	14.2	11.2	13.5	7.1	25.6	28.6
Πορτογαλία	8.4	6.2	15.9	7.5	21.5	19.0
Ρουμανία	6.4	8.4	10.2	9.3	1.8	2.1
Σλοβενία	6.1	4.2	11.8	7.8	19.9	16.4
Σλοβακία	12.3	9.9	4.8	1.2	5.2	5.2
Φιλανδία	7.4	6.7	18.2	9.2	21.8	14.1
Σουηδία	:	:	40.3	11.7	19.4	15.7
Ηνωμένο Βασίλειο	5.1	5.7	42.6	10.6	6.3	4.8

Πηγή: Eurostatistics EU 2007.

Πίνακας 5. Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανάλογα με την εργασιακή κατάσταση και το φύλο, 2005.

Δραστηριότητα	Σύνολο	Θήλεις	Άρρενες
Σύνολο	19.6	21.1	18.0
Εργαζόμενοι-ες	12.9	11.6	13.7
Μη Εργαζόμενοι: Σύνολο	25.9	26.7	24.5
Άνεργοι-ες	32.8	28.5	38.6
Συνταξιούχοι	25.0	29.0	21.7
Λοιποί μη ενεργοί	25.3	25.3	25.4

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης, 2005

Πίνακας 6. Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας ανάλογα με τον τύπο του νοικοκυριού.

Τύπος νοικοκυριού	%
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά (Σύνολο)	18.9
Νοικοκυριά με ένα μέλος (Σύνολο)	27.9
2 ενήλικοι και δύο ηλικίας >65 ετών	15.3
2 ενήλικοι, τουλάχιστον ο ένας 65 <	27.4
Λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	13.1
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά (Σύνολο)	20.4
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με τουλάχιστον ένα παιδί	40.7
2 ενήλικοι με 1 εξαρτώμενο παιδί	14.3
2 ενήλικοι με 2 εξαρτώμενα παιδιά	18.2
2 ενήλικοι με 2< εξαρτώμενα παιδιά	31.8
Λοιπά νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	28.2

Πηγή: ΕΣΥΕ, *Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης*, 2005